

UDC 159.923:316.628

Momčilo Simonović

Filozofski fakultet

Kosovska Mitrovica

KOMPLEKSNOŠĆ STRUKTURE ODNOSA MOTIVACIJA-LIČNOST

Rezime

Ovo istraživanje dokazuje specifične odnose između unutrašnje motivacije, pre svega motiva postignuća i osobina ličnosti, putem neposrednog empirijskog utvrđivanja razlike između nivoa aspiracije, i uspeha na zadatku u okolnostima odsustva i prisustva frustracije.

Ispitivanje relacija između motiva postignuća i osobina ličnosti izvedeno je primenom eksperimentalnog metoda i metoda testiranja kod učenika viših razreda osnovne škole, primenom Katelovog inventara ličnosti HSPQ predviđenog za uzrast ispitanika od 12 do 18 godina.

Analizom podataka utvrđeno je da motiv postignuća zavisi od vrste i stepena razvijenosti kako kognitivnih tako i konativno-emocionalnih osobina ličnosti.

Ključne reči: unutrašnja motivacija, motiv postignuća, ličnost, kognitivne, konativno-motivacijske i emocionalne osobine.

Mnogi teoretičari koji su proučavali unutrašnju motivaciju smatrali su da je motiv za postignućem važna determinanta za postizanje uspeha u školi, ali istovremeno i cilj vaspitno-obrazovnog procesa, i da je kao takav prirodno vezan za osobine ličnosti učenika. S toga, povezivanje ovih kategorija je u funkciji sticanja saznanja koja su neophodna u ostvarivanju dugoročnih ciljeva obrazovanja.

Inspirisan takvim saznanjem pristupio sam istraživanju kompleksnosti odnosa motiva postignuća i osobina ličnosti.

Sistematska proučavanja motiva za postignućem (need for Achievement) povezana su sa studijama čiji su autori Mekklilend, Atkinson, Klerk i Robi. Ova prva istraživanja motiva postignuća obuhvataju eksperimentalno induciranje motivacije za postizanje sadržaja tematske opservacije. Polaze od činjenice da ukoliko potreba za postizanjem prethodi stvarnom ponašanju, onda treba očekivati da će to, na neki način, biti isprepletено razmišljanjem i fantazijom ličnosti. Zato je potrebno, da se uđe u sadržaj ličnih razmišljanja i fantazije kako bi se moglo oceniti da li je i koliko je ličnost motivirana za postignuće.

Usmereni upravo na postizanje tog cilja, autori pomenutih studija, zanemaruju načine za korišćenje i primenu testa tematske apercepcije (TAT) koji se uobičajeno koriste u kliničkoj psihologiji, nego su se orijentisali na relativno standardnim primerima imaginacije ponašanja.

Ovaj način merenja motiva za postignućem zasnovan je na metodama eksperimentalne psihologije i na nekim psihoanalitičkim postavkama.

Danas su najrazvijenija tri pristupa u merenju motiva za postignućem to su:

- projektivne tehnike,
- inventari ličnosti i
- specifični upitnici.

Međutim, treba naglasiti da su uočene i slabosti koje proizilaze iz druga dva pristupa u merenju ovog motiva, što je povuklo ceo lanac problema, kako na teorijskom tako i na praktičnom planu. U ovim istraživanjima variraju različiti sadržinski aspekti motiva za postignućem: preferiranje različite težine zadatka, nivo aspiracije, upornost u rešavanju zadatka itd.

U dosadašnjim merenjima ovog motiva ne postoje dovoljno razradjena nastojanja za uskladjivanje kriterijuma izmerenog motiva za postignućem, sa teorijskim stavovima u vezi sa prirodom unutrašnje motivacije, osim uopštenih stavova da je postizanje samo po sebi zadovoljavajuća unutrašnja motivacija.

I pored svih opravdanih prigovora, brojna istraživanja su doprinela rasvetljavanju povezanosti više aspekata sa motivom za postignućem. Oni nastoje da izadju iz laboratorijskog zatvorenog i distanciranog odnosa u realni život, a time i da se približe pitanjima koja su vezana za praktični život. Ovo se odnosi na pokušaj primene saznanja koja su dobivena o motivu za postignućem u određenim oblastima, odnosno, na njihove aplikacije u praktični život.

Motiv postignuća zavisi u velikoj meri i od pojedinih osobina ličnosti, što u suštini predstavlja i osnovu našeg istraživanja. Osnovni problem ovog istraživanja je: **proučavanje unutrašnje motivacije, odnosno motiva postignuća i njegova povezanost sa osobinama ličnosti**, koji zajedno sa motivom radoznalosti i aspiracije čini sadržaj unutrašnje motivacije.

Oni pojedinci koji su orijentisani ka postizanju, pažljivo postavljaju svoje ciljeve, u saglasnosti sa svojim sposobnostima i mogućnostima koje im stoje na raspolaganju. U procesu formiranja i izražavanja motiva postignuća, određene osobine ličnosti predstavljaju "nužnog pratioca" ovog procesa. Skoro je nemoguće da kod ličnosti kod koje je razvijen ovaj motiv nisu razvijene i potrebne osobine. Olport ističe: "određene osobine ličnosti imaju snažnije motivaciono dejstvo u odnosu na neke druge osobine ličnosti". Ovaj stav je posebno značajan u kontekstu implikacija pedagoškog rada. Naime, pokušaji da se pobudjuje i razvija motiv postignuća u procesu učenja, nailaze na velike teškoće, zbog toga što pedagoška efikasnost ovih nastojanja zavisi od karaktera, strukture i dinamike ličnosti. Prema tome, pedagoški uticaji, koji su relativno uniformisani i standardizirani, apliciraju na varijabilnoj konfiguraciji osobina ličnosti učenika. Drugim rečima, to znači da konkretni psihološki kontekst osobina ličnosti učenika kao i pedagoški uticaj, često neće dovesti do očekivanih rezultata, zbog toga što se međusobno ne podudaraju ili što postoji određena inkompatibilnost.

Poznato je, takodje, da će svaka osobina ličnosti menjati svoj sadržaj i strukturu u zavisnosti od toga u kakvoj se strukturi ličnosti nalazi, odnosno, zavisno od toga sa kojim je drugim osobinama i specifikama ličnost povezana. Takodje je značajno u kak-

vom sistemu veza stupa ta osobina ličnosti u datom konkretnom činu čovekovog ponašanja.

Formiranje karaktera, ili bilo koje psihološke osobine, zavisi od usmerenosti ljudske ličnosti prema cilju. Ona je u uzajamnoj vezi sa njegovim ostalim osobinama i funkcijama kroz koje se te osobine manifestiraju u celokupnom sistemu čovekovog ponašanja.

Ovakve konstatacije podržavaju istraživačke rezultate koji se odnose na relaciju između motiva postignuća i određenih osobina ličnosti. Neki nalazi su u skladu sa prirodom motiva postignuća, dok drugi predstavljaju iznenadjujuće rezultate. Ovakvo stanje predstavlja motiv više da se istraživači angažuju u istraživanju ove problematike, da se bave, dakle, ovim kompleksnim problemom. Njega karakteriše izrazita dinamika strukture faktora koji učestvuju u manifestaciji motiva postignuća u konkretnim aktima pojedinca.

Varijable koje su uključene u istraživanje i njihovi indikatori označavaju ograničeni uzorak podataka dobijenih empirijskim istraživanjem.

Imajući u vidu da je obuhvatanje bitnih obeležja pojave zavisno od selekcije relevantnih varijabli, u primenjivanju testiranja vodjeno je računa o obuhvatanju onih oblika ponašanja subjekta koji reprezentiraju relevantne psihološke osobine ličnosti. Da bi se ostvarili ovi ciljevi, primenjene metode su omogućile, izazivanje, manifestaciju i merenje sledećih varijabli:

- nivo motiva postignuća, što predstavlja diskrepancu između sume postavljenog nivoa aspiracije i sume nivoa izvodjenja zadatka,
- nivo motiva u uslovima frustracije, diskrepanca između sume aspiracije u uslovima frustracije i sume izvodjenja zadatka u uslovima frustracije,
- kognitivne osobine ličnosti,
- konativno-motivacijske osobine ličnosti i
- emocionalne osobine ličnosti.

U ovom istraživanju motiv postignuća je meren na jedan specifičan način, ispitanicima su postavljani psihomotorni zadaci, i trebalo je da oni za 30 sekundi smešte što više palidrvaca u specijalno pripremljenu drvenu ploču sa otvorima. Ispitanici su na početku bili upitani koliko palidrvaca smatraju da mogu uneti u rupice te ploče. U svakom narednom pokušaju ispitanik je bio informisan o rezultatu u prethodnom pokušaju, i od njega se ponovo tražilo da proceni koliko će biti uspešan. Ovaj se postupak ponavlja u identičnim uslovima četiri puta, pri čemu se i zapisuju rezultati. Karakteristično za ovaj postupak je to što kvantificirana namera ispitanika označava nivo aspiracije i istovremeno pokazuje izbor težine zadatka, što je analogno onim metodama u kojima se koristi lista zadataka sa različitom težinom.

Ovaj proces, ponavljanja izražavanja nivoa aspiracije, na osnovu informacija o uspehu u prethodnim pokušajima, mobilise motiv za postignućem kod ispitanika.

Nakon što su sva četiri merenja završena pod standardnim okolnostima, u petom se merenju menjaju okolnosti, time što se vreme za izvodjenje zadatka skraćuje za 15 sekundi. Ovo skraćivanje vremena faktički deluje kao frustracija za ispitanika. Razlika između aspiracije u petom i šestom merenju, gde deluje element frustracije, označava meru efekta frustracije koji se odražava na nivo aspiracije.

$$A5 - A6 = E.f.$$

Ukoliko rezultat ima negativan znak, onda efekat frustracije ide u pravcu povećavanja aspiracije i znači indikator atipične reakcije, karakteristične za dominaciju straha od neuspeha.

Ukoliko je razlika "0", uticaj frustracije je ignorisan, a podvarijanta straha od neuspeha je blaža.

Ako je razlika pozitivna, efekat frustracije se kreće u pravcu redefinisanja nivoa aspiracije, sa ciljem da se zadrži odnos između aspiracije i izvodjenja u meri koja će omogućiti postizanje uspeha. Ovo predstavlja indikator za funkcionisanje motiva za postignućem pod uticajem frustracije.

Na kraju se proračunava razlika u sumi aspiracija u šestom, sedmom i osmom pokušaju u uslovima frustracije, i sume postizanja u tim okolnostima, što označava meru motiva za postignućem pod uticajem frustracije. Logika i značenje razlika, veličina pozitivnog, odnosno, negativnog znaka, identična je kao i u slučaju merenja motiva u odsustvu frustracije.

U devetoj, finalnoj, etapi vreme izvodjenja opet je vraćeno na 30 sek. I ovog puta ispitanici nisu bili o tome informisani.

Diskrepanca u ovom istraživanju između aspiracije koju postavljaju ispitanici i uspeha u izvodjenju zadatka označava diskrepancu postignuća kao meru motiva postignuća kod ispitanika.

Konativno-motivacijske osobine

Konativno-motivacijske osobine koje su obuhvaćene istraživanjem odnose se na faktore ličnosti, ispitivane pomoću inventara ličnosti konstruisanog od strane Katelya, R. pod nazivom "High School Personality Questionnaire" – HSPQ, predviđenog za učenike uzrasta od 12-18.god. Ovaj test ličnosti ima ekvivalentne forme A, B, C i D. U istraživanju primenjene su prve dve paralelne forme: A i B. Dinamička crta ličnosti (konativno-motivacijska osobina ličnosti) obuhvaćena je bipolarnim crtama, a to su:

1. sizotimija (A-) – afektotimija (A+),
2. submisivnost (E-) – dominacija (E+),
3. disurgencija (F-) – surgencija (F+),
4. slab super ego (G-) – jak super ego (G+),
5. zepija (J-) – koastenija (J+),
6. grupna zavisnost (Q2-) – samodovoljnost (Q2+).

Emocionalne osobine ličnosti

Obuhvaćene su takodje, bipolarnim izvornim crtama a to su:

1. slab-ego (C-) – jak ego (C+),
2. uzdržanost (D-) – razdražljivost (D+),
3. trekcija (H-) – parmija (H+),
4. harija (I-) – premsija (I+),
5. spokojnost (O-) – sklonost osećanju krivice (O+),

6. self-konflikt (Q3-) – ja sentiment (Q3+),
7. niska ergička tenzija (Q4-) – visoka ergička tenzija (Q4+).

Niži rezultati na testu HSPQ na svim lestvicama su indikatori "pripadanja" negativnom polu, koji se svugde označava simbolom "-", dok se viši označavaju simbolom "+".

Za potrebe ovog istraživanja korišćeni su učenici V, VI, VII i VIII razreda osnovne škole. U svakom razredu broj učenika je bio veći od 30, čime je bio zadovoljen kriterijum o dovoljnom broju subjekata u uzorku, kako bi mogli da izvodimo zasnovane statističke zaključke.

Statističko-matematička obrada podataka obuhvatala je:

- mere centralnih vrednosti i varijabilnost,
- preračunavanje Pirsonovog koeficijenta korelacije,
- testiranje značajnosti razlika prosečnih vrednosti,
- testiranje sigurnosti koeficijenta korelacije.

Rezultati istraživanja

Distribucije zavisnih (motiva postignuća.) i nezavisnih varijabli izražavaju specifične ispitanika u okviru starosne grupe kojoj pripadaju. Komparativna analiza dobivenih podataka čini osnovu za zaključivanje o tome: da li postoje i kolike su razlike između ispitivanih grupa učenika. Utvrđivanje razlika, analiza njene prirode i sadržaja i njihova konfiguracija, omogućuju da se ispitivani problem sagleda sa više aspekata. U tom slučaju, možemo istovremeno sagledati dva aspekta varijabilneta pojave. Prvi se odnosi na intragrupne razlike, a drugi na intergrupne razlike.

Saznanja koja se odnose na obe dimenzije, dopunjuju se u procesu analize, što znači da se time ulazi u kompleksnost strukture odnosa: motivacija – ličnost.

Distribucija razlika u sumi nivoa aspiracije u toku četiri merenja i suma postignutih rezultata, za vreme od 30 sek, može se najbolje videti iz tabele koja sledi.

Tab. 1. Distribucija razlika u sumi nivoa aspiracija u toku četiri merenja i sumi postignutih rezultata za vreme od 30 sek.

	V	VI	VII	VIII
M	10,93	3,81	1,57	2,91
S	14,11	12,36	10,95	8,90
Min	-16	-39	-34	-13
Max	61	22	26	35
R	77	61	60	48

Prema rezultatima se može zaključiti da se učenici razlikuju između sebe u okvirima svojih grupa (intragrupne razlike), a grupe između sebe (intergrupna razlika). Interesantna je činjenica da je kod učenika petog razreda raspon u rezultatima najveći. Minimalni skor u petom razredu iznosi 16, a maksimalni 61, ili razlika između najnižeg i najvišeg skora iznosi 77.

Kod učenika šestog razreda razlika je nešto manja i iznosi 61, dok su razlike kod učenika sedmog razreda skoro identične ($R=60$). Takođe, pozicije minimalnih skorova su skoro identične (za VI raz. $Min=39$ za VII raz. $Min=34$), kao i pozicije maksimalnog skora (za VI raz. $Max=22$, dok je za VII raz. $Max=26$).

Prema rezultatima okviri disperzije su identični, ali sama disperzija ima različitu strukturu. Prosečna vrednost razlike za VI raz. je 3.81 uz $S.1=12.36$, što znači da je u proseku nivo postizanja viši od nivoa postavljenog zadatka. To može značiti da dominira tendencija postavljanja aspiracije ispod nivoa sopstvenih mogućnosti, u poredjenju sa učenicima koji postavljaju aspiraciju oko ili iznad svog nivoa. Kod učenika VII raz. prosečna razlika između nivoa aspiracije i postignutog uspeha iznosi: $M=1.57$ uz $S=10.95$, što indicira da ova grupa definiše nivo aspiracije iznad nivoa postignutog.

Rezultati učenika VIII razreda su disperzirani u užim okvirima ($R=48$), pri čemu minimalni skor iznosi 13. To ukazuje da kada učenici određuju nivo aspiracije ispod nivoa izvođenja, ipak ne čine to na ekstremno način. Međutim, kod onih koji postavljaju nivo aspiracije iznad nivoa izvođenja, razlika je visoka ($Max=35$). Ova tendencija kod učenika VIII razreda, odražava i prosečnu razliku koja iznosi 2.91 uz $S=8.90$, što pokazuje i najveću homogenost grupa u odnosu na druge.

Struktura rezultata prve faze eksperimenta, na nivou njihove deskripcije, pruža mogućnost da se zaključi: da je motiv za postignućem kod učenika različit, zbog uticaja pojedinih osobina ličnosti. Naime, tendencija motiva (diskrepanca između nivoa aspiracije i postignutog) različita je za različite uzraste. Diskrepanca je najveća kod učenika V raz., dok kod učenika VI i VII razreda pokazuje određena kolebanja, da bi postigla stabilan i optimalan nivo kod učenika VIII raz.

Potvrdu ovoga možemo naći u rezultatima koji su prikazani u tabeli 2.

Tabela 2. Nivo statističke značajnosti razlika prosečnih rezultata: odnos nivoa aspiracija i nivoa postignutog

Razlika u M	Ma	Mb	T	R
V i VI raz	10.93	3.81	5.70	0.01
V i VII raz	10.93	1.57	3.86	0.01
V i VIII raz	10.93	2.91	3.58	0.01
VI i VII raz	3.81	1.57	2.01	0.05
VI i VIII raz	3.81	2.91	3.07	0.01
VII i VIII raz	1.57	2.91	0.80	–

Podaci prikazani u tabeli 2 pokazuju relativnu stabilnost u veličini prosečne razlike koja postoji u diskrepanci između ispitanika, u zavisnosti od toga kojoj starosnoj grupi oni pripadaju. Razlike koje su utvrdjene, najveće su između učenika V-tog razreda u odnosu na druge razrede. Kod učenika VI raz. razlike su značajne ali njihova veličina opada. Na kraju, razlika je sasvim mala i statistički ne-značajna kod učenika VII i VIII raz.

Postojanje ovih razlika se reflektira u promeni motiva za postignućem. Ona se takođe, reflektira i u diskrepanci između nivoa aspiracije i nivoa postignutog.

U drugoj fazi eksperimenta bila je postavljena barijera na putu ka izvođenju zadatka, a sastojala se u skraćivanju vremena za izvođenje zadatka od 30 na 15 sek. Razlika u aspiraciji prilikom petog merenja (kada je prvi put smanjeno vreme) i šestog merenja (posle prisustva prve frustracije) predstavlja meru uticaja frustracije na nivo aspiracije. Uneta promena se ne odražava samo na nivo aspiracije i postizanja, već i na kognitivno-konativne i emocionalne reakcije ličnosti u toj situaciji. Efekti promena pod dejstvom frustracije su prikazani u tabeli koja sledi:

Tabela 3. Promena nivoa aspiracija pod dejstvom frustracije kod učenika svih razreda

A5-A6	V	VI	VII	VIII
M	2.46	5.08	5.00	4.8
S	3.11	3.58	3.28	4.15
Min	-8	-3	-5	-6
Max	10	13	12	17
R	18	16	17	23

Frekvencija dobivenih rezultata pokazuje da su intragrupne razlike kvantitativnog i kvalitativnog karaktera. Kod učenika V-tog raz. apsolutna razlika u dobivenom skor u iznosi 18 jedinica, pri čemu je minimalni skor 8 a maksimalni -10 jedinica. To znači da se kod jednog dela učenika V-tog razreda javlja kvalitativno različita reakcija, odnosno, 7 učenika je povećalo nivo aspiracije pod dejstvom frustracije, 10 učenika nije promenilo nivo aspiracije, a ostalih 40 učenika je smanjilo nivo pod dejstvom frustracije. Distribucija kod učenika VI razreda je različita, 3 učenika su povećali nivo aspiracije, 2 su zadržala nivo a kod ostalih učenika nivo je smanjen. Slične ovoj su i distribucije za VII i VIII raz. Ovakva struktura intragrupnih razlika odražava se i na intergrupne razlike. Naime, posmatrajući prosečne promene u nivou aspiracije, vidi se da su učenici V raz.smanjili aspiraciju prilikom šestog merenja u proseku za 2.46 jedinica. Kod učenika VI razreda ovaj prosek iznosi 5.08 jedinica, VII raz.5.0 jedinica i VIII raz. 4.80 jedinica.

Da bi se sagledao značaj intergrupnih razlika pod dejstvom frustracije, primenjen je test u dva pravca za ispitivanje značajnosti razlika.

Tabela 4. Utvrđivanje statističke značajnosti prosečnih razlika u promeni nivoa aspiracija pod dejstvom frustracije za sve razrede.

Razlike	Ma	Mb	t	P
V i VI raz	2.46	5.08	4.02	0.01
V i VII raz	2.46	5.00	3.89	0.01
V i VIII raz	2.46	4.80	3.34	0.01
VI i VII raz	5.08	5.00	0.17	-
VI i VIII raz	5.08	4.80	0.37	-
VII i VIII raz	5.00	4.80	0.21	-

Ovaj test i njegovi rezultati pokazuju da se kao statistički značajna može prihvatiti razlika (na nivou 0.01) koja postoji između učenika V raz. i ostalih razreda, dok nisu značajne razlike između VI, VII i VIII raz. To znači da je kod učenika petog razreda promena u nivou aspiracije pod dejstvom frustracije - manja u odnosu na ostale

razrede. Ovo može biti od značaja, jer pokazuje da kvalitet reakcija prema frustraciji kod najmanjih ispitanika ima tendenciju smanjivanja, u odnosu na kapacitet za prilagođavanje reakcija u slučaju promene okolnosti. Ova je reakcija češća i verovatnija kod subjekata čija je motivaciona tenzija naglašena i van zone optimalnog iznosa.

Moglo bi se pretpostaviti da je kod mlađjih učenika strah od neuspeha prisutan u većoj proporciji nego što je motiv za postignućem. Kod starijih učenika dominira motiv za postizanje uspeha.

Povezanost konativno-motivacijskih osobina ličnosti sa motivom postignuća

Pedagoška efikasnost metoda za razvoj motiva postignuća zavisi od strukture i dinamike ličnosti učenika. S obzirom na to da je karakter ovih veza i uticaja veoma složen, nužna posledica je da takva priroda stvari limitira mogućnosti za efikasna i jednostavna rešenja.

Sušтина problema je u tome što se svaka osobina ličnosti menja i po sadržaju i po strukturi i to zavisno od toga u kakvom se personalnom sklopu nalazi kod određene ličnosti. Prema tome da li će i kako neka osobina dolaziti do izražaja u nekom konkretnom ponašanju zavisi i od toga kakva je veza jedne osobine sa drugim osobinama ličnosti i kakav se sistem veza pojavljuje kod određene konkretne ličnosti. S obzirom na to da bogatstvo strukture povezanosti osobina daje lični pečat motivaciji, jasno je da se njihova međusobna uslovljenost (motivacija-ličnost) razlikuje od pojedinca do pojedinca. Uzimajući u obzir ovu specifiku ove konkretne problematike, istraživanja u svom nastojanju treba da polaze od utvrđivanja ograničenog broja osobina ličnosti koje "uspešno pokrivaju" psihološki prostor osobina ličnosti. Jedan takav instrument namenjen školskoj populaciji jeste HSPQ (primenjen u ovom istraživanju). Podaci o konativno-motivacijskim osobinama učenika prikazujemo u tabeli koja sledi (Tabela 5).

Tabela 5. Koeficijenti korelacije između konativno-motivacijskih osobina ličnosti i motivacijske varijable

O.L	U ₄ – U ₁				A ₁₋₄ – U ₁₋₄				fA ₅ – fA ₆				fa ₆₋₈ – fU ₆₋₈			
	V	VI	VII	VIII	V	VI	VII	VIII	V	VI	VII	VIII	V	VI	VII	VIII
A ₁	.00	.05	.08	-.21	-.08	-.14	.18	-.20	.14	.18	.11	-.19	-.22	-.13	-.23	-.04
A ₂	-.04	.20	-.03	-.19	-.12	.01	.14	.14	.10	.16	.11	.04	-.05	-.09	-.16	.13
E ₁	-.06	.01	.09	.37	.12	.24	-.03	.15	.05	.12	-.07	.16	.13	-.15	.27	
E ₂	.11	-.02	-.17	.22	-.01	.10	-.10	.07	-.17	.05	-.13	-.01	.14	.22	-.10	.19
G ₁	-.18	.04	-.23	-.29	-.13	.11	.02	-.02	.14	.06	-.34	-.05	-.07	.01	.30	.30
G ₂	-.10	-.07	.17	.03	.13	.03	.05	.13	.29	.02	.04	.02	.00	.16	.21	.18
F ₁	-.28	.14	.05	.24	.27	-.03	-.13	.02	-.16	-.05	-.03	-.30	.40	-.06	-.05	.30
F ₂	-.00	-.00	.18	.04	-.08	-.12	.07	.10	-.21	.19	.08	-.19	.16	-.34	-.15	.12
J ₁	-.06	-.04	-.18	-.01	.09	-.24	-.24	.00	.03	.03	-.14	-.02	.12	.03	-.17	.04
J ₂	.05	-.12	-.26	-.01	-.17	-.17	-.05	-.02	.13	-.20	.05	.07	-.02	-.02	.04	.06
Q _{2.1}	-.09	.21	-.08	-.10	.11	.14	-.03	-.13	.12	-.05	-.11	-.09	-.01	.00	.26	-.09
Q _{2.2}	-.14	.04	.09	.12	-.04	-.19	-.03	-.02	-.08	-.12	.22	.08	-.16	-.02	-.05	-.11

Iz priložene tabele se može videti da se javlja određen broj ne baš visokih ali statistički značajnih korelacija. Struktura dobijenih rezultata ne iznenađuje, posebno ako se uzmu u obzir i iskustva drugih istraživača. Palekčić (1985) ukazuje na određen broj istraživanja koja su ispitivala odnos između motiva postignuća i određenih osobina ličnosti primenom Katelovog inventara ličnosti 16PF., koja nisu dala konzistentne rezultate. To još više potvrđuje koliko je dato istraživanje kompleksnog karaktera.

Ispitivani faktor A sajzotimija-afektotimija, pokazuje određeni nivo signifikantnih rezultata kod učenika V i VII razreda u determinaciji motiva za postignućem. Naime, R za V = -.22, R za VII = -.23 (forma A), što znači da postoji povezanost u pravcu: veće prisustvo osobina karakterističnih za afektotimiju, dobronamernost, spremnost za saradnju i prilagodljivost što pokazuje (određuje) prisustvo razvijenijeg motiva za postignućem.

U sklopu ove strukture povezanosti faktora A sa motivacijom jesu i koeficijenti povezanosti i indikatori koji ukazuju na prilagodljivost nivoa aspiracije u saglasnosti sa promenama u situaciji (A5-A6). U ovom slučaju, koeficijenti povezanosti su sa pozitivnim predznakom i to zbog pravca skaliranja varijabli i koeficijenti korelacije za V=14 (forma A) i r za V=10 (forma B) kao i za VII=.11 (za formu A i za formu B).

Faktor E submisivnost-dominacija, pokazuje najizrazitiji uticaj u određivanju nivoa uspeha kod učenika VIII raz. r za VIII=.37 (forma A) i r za VIII=.22 (forma B) pri čemu, veće rezultate postižu dominantni učenici u odnosu na submisivne u normalnim uslovima, što nije slučaj kada je uvedena frustracija, jer se ta tendencija ispoljava u suprotnom pravcu.

Ego snaga faktor G kod učenika VII razreda pokazuje relativno izrazit stepen povezanosti sa prilagodljivošću nivoa aspiracije (A5-A6) pri čemu r za VII=-.34 (forma A) a to ukazuje da su učenici sa slabijim egom fleksibilniji u promeni nivoa aspiracije. Ovaj rezultat navodi na razmišljanje o pretpostavci da učenici sa jačim egom u ovakvim izmenjenim situacijama, zbog svoje odlučnosti, istrajnosti i sigurnosti u sebe, teže pristaju da menjaju kriterijume za uspeh koje su postavili.

Faktor F desurgencija-surgencija u ovom istraživanju javlja se kao jedan od faktora koji utiče na motivacijske varijable kod ispitanika.

Osobina ličnosti J zepija-koastenija dolazi do izražaja kod učenika VI i VII raz. kod kojih je razvijeniji motiv postignuća i to pre svega kod učenika kod kojih dominira individualističko ponašanje što odgovara koasteniji (r za VI=-.24 za VII=-.24 forma A). Ovaj rezultat je verovatno određen samom prirodom situacije u kojoj se pobudjuje i manifestira motiv postignuća, gde se subjekti faktički takmiče sami sa sobom i postavljaju odnosno, menjaju kriterijum nivoa aspiracije, a time i težinu zadatka po svom ophođenju.

Faktor Q_2 izražen bipolarnošću zavisnost od drugih-snalažljivost pokazuje određeni stepen povezanosti kod učenika VII razreda i to posebno pri manifestovanju motiva postignuća u uslovima frustracije. Posebno izražena kod učenika koji ispoljavaju samodovoljnost tj kod lica koja smatraju da su dovoljna sama sebi i da mogu sama da rešavaju probleme. Takvi učenici teže ka većoj diskrepanci između nivoa aspiracije i postignutog uspeha u uslovima frustracije r za VII=.26 forma A.

Povezanost emocionalnih osobina ličnosti sa motivom postignuća

Poznato je da emocionalni život čoveka nalazi svoj odraz u svim sferama njegovog života. Osećaj uspeha i neuspeha, stida i ponosa, emocije su kod kojih je bitan momenat percepcija vlastitog ponašanja u odnosu na različite standarde ponašanja.

Postizanje cilja i paralelno opadanje tenzije dovodi do emocionalne radosti. Međutim, postoji još jedna komplikovanija situacija u kojoj se ocena kvaliteta vlastite delatnosti upoređuje sa vlastitim namerama. Osećaj uspeha i zadovoljstva ne mora uvek da sledi i izvršavanje zadataka. Ovaj osećaj zavisi od nivoa aspiracije. Ako čovek smatra da je postigao ili nadmašio svoj nivo aspiracije, onda se javlja zadovoljstvo. Međutim, ako on proceni da je podbacio, onda se javlja osećaj neuspeha. Prema tome, potrebno je voditi računa o vezi između osećaja uspeha i neuspeha i nivoa aspiracije. Može se desiti da čovek smatra da nije postigao uspeh čak i onda kada drugi oko njega smatraju da je postigao uspeh, a to je zbog diskrepance između nivoa aspiracije i uspeha u postizanju cilja. S druge strane, čovek može doživeti osećaj uspeha, a da drugi smatraju da on nije uspeo. To nameće zaključak da su standardi njegove delatnosti koji određuju šta čovek doživljava kao uspeh a šta kao neuspeh, pre svega unutrašnja lična procena a ne spoljna.

U datom istraživanju bio je obuhvaćen jedan niz varijabli koje predstavljaju emocionalne osobine ličnosti i koje treba da omoguće preciznije određivanje unutrašnjih kriterijuma za osećaj uspeha i neuspeha. Ova formula je kompleksna i dinamična po svojoj prirodi zbog čega se i sklop osobina koje gradi između sebe i sklop povezanosti sa osobinama drugih područja ličnosti izražavaju u totalitetu funkcionisanja ličnosti. Njeni aspekti, kao posebne crte ličnosti, jesu indikatori koji ukazuju na doprinos svake crte ličnosti na sveukupnu varijansu uticaja na ponašanje.

Dobijeni rezultati, kao rezultat primene Katelovog inventara ličnosti HSPQ koji se odnose na emocionalne osobine ličnosti i njihove povezanosti sa motivacijskim varijablama prikazani su u tabeli 6.

Tabela 6. Koeficijenti korelacije između emocionalnih osobina ličnosti i motivacijskih varijabli.

O.L.	$U_4 - U_1$				$A_{1-4} - U_{1-4}$				$fA_5 - fA_6$				$fA_{6-8} - fU_{6-8}$			
	V	VI	VII	VIII	V	VI	VII	VIII	V	VI	VII	VIII	V	VI	VII	VIII
C ₁	-.11	.06	.04	-.18	.11	.08	.14	-.19	-.08	-.02	-.12	.05	.19	.23	.31	.00
C ₂	-.00	.09	.01	.05	.17	-.03	-.12	.10	-.07	.12	-.14	.03	.09	.22	.14	.22
J ₁	-.01	.03	.07	-.25	-.07	.03	-.12	-.23	.13	-.15	.06	.10	-.06	-.06	-.12	-.26
J ₂	.23	-.02	-.12	-.33	-.25	-.16	-.16	-.13	.18	-.08	.26	.22	-.10	-.15	-.20	-.27
O ₁	-.09	-.03	.08	.10	.20	-.20	.10	.10	-.01	-.09	.09	.08	.10	-.15	.08	-.02
O ₂	.02	-.09	-.16	-.06	-.20	.19	.03	-.02	.25	-.18	.22	-.10	-.17	.07	-.19	-.11
Q _{3,1}	-.12	-.17	-.09	-.24	-.22	-.01	-.05	-.12	.05	-.00	-.03	-.03	-.06	.04	.09	-.07
Q _{3,2}	-.11	.13	-.03	-.26	.03	.06	-.07	-.25	.10	-.07	.09	.16	-.07	-.07	-.09	-.32
D ₁	-.21	-.04	.06	-.11	.16	-.06	.25	-.14	-.04	.02	.11	-.33	.32	.04	.02	-.17
D ₂	-.02	-.14	-.03	-.05	-.06	.16	.01	.07	.08	-.04	.31	-.09	-.09	-.05	-.27	-.05
H ₁	-.11	-.02	.25	-.28	-.06	.09	.35	-.23	.25	.06	-.04	.06	-.07	.06	.17	-.21
H ₂	.29	.23	.18	-.12	.14	.14	.27	-.02	.02	-.07	.30	.11	-.01	.10	.28	-.06
Q _{4,1}	.02	.03	.12	-.04	.15	-.12	.01	-.01	-.08	.02	.05	.03	.32	-.02	-.08	-.27
Q _{4,2}	-.21	-.02	.16	-.01	-.01	.17	.09	-.40	.02	-.08	.06	-.01	.13	-.07	.04	-.18

Od ispitivanih emocionalnih osobina ličnosti, osobina C slab ego-jak ego pokazuje uticaj na motivaciju za postizanje i to pre svega u uslovima frustracije, jer jak ego zadržava viši nivo diskrepance između aspiracije i postignuća u uslovima frustracije. Za V raz r iznosi .19 (forma A), za VI raz. r iznosi .23 (forma A) i .22 (forma B), za VII raz. je .31 (forma A) i za VIII raz. r = .22 (forma B). Zadržavanje na ovom nivou je postojanje razvijenih ego kapaciteta i zbog visoke tolerancije frustracije, a ne zbog niskog nivoa postignuća.

Faktor I harija – premsija kod učenika osmog razreda jasno pokazuje uticaj na motiv postignuća, jer su harični učenici po završetku prve serije merenja bili uspešniji, a razlog tome je svakako prisustvo osobina: emocionalna zrelost, nezavisnost, samostalnost itd. Slični rezultati su postignuti i u uslovima frustracije. Izraziti ego, haričnost, u uslovima frustracije ispoljava tendenciju aspiracije na veoma visokom nivou kod učenika VIII raz.

Rezultati povezanosti osobine O spokojstvo-sklonost osećanju krivice sa motivacijskim varijablama su najnedosledniji, zato što se na lestvici jedne forme dobijaju pozitivne korelacije a na drugoj formi negativne, čime se sprečava adekvatna analiza uticaja ovog faktora.

Faktor Q3 self konflikt - ja sentiment, pokazuje doslednu povezanost kod učenika VIII raz. Na osnovu rezultata povezanosti ovog faktora sa motivacijskim varijablama slobodno možemo zaključiti da bolji uspeh u četvrtom merenju pokazuju učenici sa osobinama self konflikta.

Ilustrativan primer razlika na promenu nivoa aspiracije uključivanjem frustracije je uticaj faktora D uzdržanost-razdražljivost. Dati rezultati ovim skreću pažnju na potrebu proučavanja kvalitetnih aspekata šireg spektra personalnih uticaja na motivaciju.

Uticaj faktora H trekcija-parmija pokazuje da on relativno uspešno diferencira uticaj u odnosu na razvijenost manifestacije motiva postignuća kod učenika VII raz. Povezanost između ovih varijabli iznosi za VII raz. .35 (forma A značajno na nivou 0.05) i r za VII iznosi .27 (za formu B). Učenici ovog uzrasta kod kojih dominira parmija odražavaju visok nivo diskrepance između aspiracije i postignuća, a učenici sa dominacijom trekcije odražavaju nizak nivo date diskrepance.

Faktor Q₄ niska ergička tenzija-visoka ergička tenzija, vrši diferencijalni uticaj na determinaciju određivanja nivoa diskrepance između nivoa aspiracije i nivoa postignutog uspeha u uslovima frustracije i to kod učenika V-tog i VIII-g razreda. Stepen povezanosti r za V raz. iznosi .32 (za formu A značajno na nivou 0.05) i r za VIII=-.27 čiji je predznak različit ukazuje na to da je za učenike V-tog raz. karakteristično to što kod onih sa niskom ergičkom tenzijom nije tipično osećanje frustriranosti i zbog toga što oni odražavaju relativno nizak nivo diskrepance, dok je kod učenika VIII-g razreda taj uticaj obrnut. To znači da frustracija proizvodi efekat interferencije osećajem frustriranosti kod učenika V-tog raz., dok kod učenika VIII-g raz. dolazi do neutralizacije ovih uticaja. Zaključak bi bio: kapacitet suočavanja sa spoljnim frustracijama je manji kod učenika V-tog raz. Ove relacije daju osnovu da se pretpostavi da je kvalitet reakcija u istim situacijama različit za decu različitog uzrasta.

Zaključak

Govoreći o motivu postignuća, nužno je istaći da je on kompleksan problem čiju prirodu čine nastajanje, razvoj, pobuda i manifestacija u okviru akta svake ličnosti. Determinacija motiva za postignućem od strane osobina ličnosti ima i kvantitativan i kvalitativan aspekt. Međutim, upravo zbog suptilne povezanosti motiva postignuća sa osobinama ličnosti, nije jednostavno empirijski istraživati, pa zbog toga istraživanja uvek ostaju "dužna" da obrazlože neki odgovor i da dokažu određenu tezu. No, i pored velike složenosti ovog problema brojna istraživanja u vezi sa ovim rasvetljavaju određene aspekte.

Analiza podataka izvedenog istraživanja upućuje na generalni zaključak: da motiv postignuća kod učenika viših razreda osnovne škole zavisi od vrste i stepena razvijenosti njihovih ličnih osobina. Taj uticaj nije mehanički i linearan nego je izraz složene funkcije totaliteta ličnosti u konkretnoj situaciji. U određenim situacijama manifestacija motiva postignuća pokazuje konzistentnost čak i onda kada nastaju promene unošenjem elemenata frustracije. Međutim, često i kao izraz kvalitetnih razlika u sklopu osobina ličnosti, determinirani uzrastom ispitanika, ona se menjala po logici specifičnog značenja situacije za same učenike sa različitim iskustvom i u različitim fazama psihofizičkog razvoja.

Ovo istraživanje (dokazujući specifične odnose između motivacije i ličnosti) na svoj način, predstavlja osnovu za dokazivanje opravdanosti uspostavljanja izbalansiranog odnosa (koji u ovom trenutku nedostaje) između obrazovne i vaspitne komponente u aktuelnoj pedagoškoj praksi kod nas. Zapostavljanje obrazovne komponente nije samo zapostavljanje razvoja ličnosti učenika, nego, istovremeno, zanemarivanjem određenih osobina ličnosti apriori se eliminišu subjektivne pretpostavke za postizanje kvaliteta u procesu školskog učenja.

Literatura

1. Atkinson, W. John. (1978): Personality, motivation and achievement, Hemisphere Publishing Corporation, Washington – London.
2. Evans, Fil. (1975): Motivacija, Nolit, Beograd.
3. Guilford, J.P. (1968): Osnovi psihološke i pedagoške statistike- Savremena administracija Beograd.
4. Heckhausen, H. (1967): The anatomy of achievement motivation, Akademik Press, New York – London.
5. Katel, R. (1978): Naučna analiza ličnosti, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd.
6. Kvašček, R. i Radovanović, V. (1977): Uticaj sposobnosti, položaja osobina ličnosti i motivacije na uspeh u školskom učenju, Psihologija.
7. Kvašček, R. (1980): Sposobnosti za učenje i ličnost, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Beograd.
8. Mandić, S. (1989): Motivacija za školski uspeh, Školske novine, Zagreb.
9. Maslov, A. (1982): Motivacija i ličnost, Nolit, Beograd.
10. McClelland, D.C. and Winter, D.G. (1969): Motivation Economic Achievement Free Press, New York.
11. McClelland, D.C. Atkinson, J.W. Clark, R.W. and Lowel, E.L. (1953): The Achievement Motive, Appleton-Centure-Crofts.
12. Palekčić, M. (1985): Unutrašnja motivacija i školsko učenje, Svjetlost, Sarajevo.

Momčilo Simonović

COMPLEXITY OF MOTIVATION-PERSONALITY RELATION' STRUCTURE

Summary

This research proves specific relations between inner motivation, above all motives of progress and personality's characteristics, by direct empirical establishing of differences between the level of aspiration and success at the assignment in circumstances of presence and absence of frustration.

Research of the relations between motives of progress and personality's characteristics has been derived by application of experimental method and testing method of higher classes pupils of the primary school, applying Catell's Personality Inventory HSPQ, which is foreseen for the age of 12-18 years.

By analyzing data, it has been ratified that the motive of progress depends on the kind and level of development of, both cognitive and conatively-emotional characteristics of personality.

Key words: Inner motivation, motive of progress, personality, cognitive, conatively-motivational and emotional characteristics.

KVALITET KOMUNIKACIJE IZMEĐU UČENIKA I NASTAVNIKA *

Rezime

Zahvaljujući promenama opšte klime i dinamici koja menja tradicionalne obrasce ponašanja, menja se i opšta klima u školi. Značaj učenja o komunikacijama ima posebnu vrednost u našim aktuelnim društvenim zbivanjima. I učenicima i nastavnicima treba omogućiti učenje funkcionalnijih formi ponašanja u komunikacijama. Komunikacije se mogu razvijati, učiti i unapređivati, a samim tim i naš odnos prema problemima i konfliktima. Jedan od programa za rešavanje problema u učionici je program "Obrazovanje za mir i toleranciju» koji kao prevashodni cilj ima prevenciju konflikata u školi. Ideja da se prednost da metodama kooperativne pedagogije je noviji pokušaj da se u prvi plan stavi razmena informacija, grupni rad i međusobno pomaganje. Uvođenje poverenja u razred je jedan od prvih koraka takve komunikacije. Nastava je specifična u društvima koja su u fazi promena. Poznato je da saradnja svih obrazovnih partnera povećava šanse za uspeh dece u školi, srazmerno tome kojiko je proaktivna i organizovana. U tom kontekstu se može posmatrati i pitanje prava deteta u obrazovanju i ciljeva postavljenih obrazovanjem, koji su mnogostruki i mnogodimenzionalni. Zadatak nastavnika je da bude posrednik između učenika i sredine, kako ne bi došlo do erozije lične autonomije već kako bi se omogućila komunikacija i integracija mladih među sobom i sa autoritetima.

Ključne reči: komunikacija u školi, kooperativna pedagogija, ciljevi obrazovanja.

Škola je već odavno izašla iz usko edukativnih okvira. Zahtevi vremena i okruženja neminovno nameću nove situacije kojima se menja ne samo obrazovni rad sa decom, u užem smislu, nego i komunikacije koja se tiče odnosa među decom, kao i odnosa nastavnik – dete, odnosa između samih nastavnika a takođe i onih na relaciji nastavnik – direktor, problema na svim ovim relacijama i tipove konflikata koji se pojavljuju u školi. Znači, menja se opšta klima u školi. Zahvaljujući ovakvoj dinamici, mnogi tradicionalni obrasci ponašanja u školi nisu više funkcionalni i svima, kako učenicima, tako i nastavnicima, treba omogućiti učenje drugačijih, funkcionalnijih formi ponašanja u komunikacijama, kako bi se atmosfera u školi učinila kreativnijom, opuštenijom, odnosno manje konfliktnom.

---

* Rad je nastao u okviru projekta Ministarstva za nauku i tehnologije, br. 1341.